

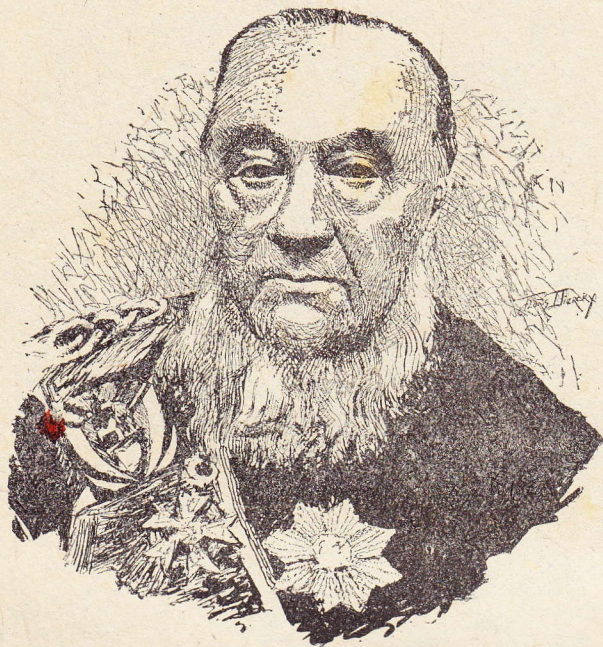

Generaal De Wet.

Op deze reis was de schrijver, een Arabier, die verdacht werd van verraad, ook een gevangene. Hij werd te Diarbekir gevangen gezet. Na 22 dagen werd hij vrij gelaten. Ook hier verzamelde hij inlichtingen over de Armeniërs. Muzelman-
nen beweerden, dat de Armeniërs geen gehoor

gaven aan den oproep, onder de wapenen te komen en kompleteerden.

«Dan kwam men met de beschuldiging, dat men verboden wapens in Armeensche huizen had gevonden. Daarop werden eenige voorname Armeniërs voor de autoriteiten gedaagd en gevangen

Paul Kruger.

gezet. Geestelijke overheden, die voor hun vrijlating kwamen pleiten, ondergingen hetzelfde lot. Tenslotte bedroeg het aantal aangehouden notabelen meer dan 700.

Op zekeren dag kwam de kommandant der gendarmerie en zeide hun, dat er een keizerlijk bevel gekomen was, hetwelk hunne verbanning tot na den oorlog naar Mosul gelastte. Zij waren daarover verheugd, verzamelden alles wat zij noodig hadden, geld, kleeven en huisraad, laadden alles op hunne « keleks » (houten vlotten op met lucht gevulde huiden rustend, die door de bewoners van deze streek gebruikt worden om op de Tigris en Euphraat te reizen), om naar Mosul te reizen.

Na eenigen tijd begreep men, dat zij allen in de Tigris verdronken waren, en dat geen enkele Mosul bereikt had.

De autoriteiten gingen voort met het uitmoorden der Armeniërs, familie na familie, mannen, vrouwen en kinderen.

De eerste families, die van Diarbekir weggezonden werden, waren die der Kaziziân, Tirpanjîan, Minassian en Kechijian, welke de rijkste families van de stad waren.

Onder de 700 personen, was een bisschop, Homandriâs genaamd, voor zoover ik mij herinner. Hij was een Armeensch katholiek priester, een eerbiedwaardig en geleerd man, van meer dan 80 jaar. Men toonde niet het minste respect voor zijn witten baard en verdronk hem in de Tigris.

Dikran — lid van een Armeensch komiteit — werd gevangen genomen. De overheden wilden van hem de namen van zijn partijgenooten te weten komen. Hij weigerde, zeggende, dat hij de namen niet kon geven, tot een partijvergadering beslist zou hebben of het al of niet geoorloofd zou zijn deze inlichtingen aan het gouvernement te verstrekken.

Hij moest alle mogelijke martelingen ondergaan: zijn voeten werden in ijzers geslagen, totdat zij opzwellen en hij niet kon loopen, het uittrekken van zijne nagels en wenkbrauwen, enz., maar hij liet geen woord los, geen enkelen naam zijner partijgenooten noemend. Hij werd verbannen met de rest en stierf edel, uit liefde voor zijne natie, den dood verkiezend boven het verraad der geheimen van zijn bemind volk aan het gouvernement.

Aghôb Kaitanjîan was een der Armeniërs, gevangen gezet onder beschuldiging een der belhamels van het Armeensche komiteit te Diarbekir te zijn, in wiens bezit springstoffen gevonden werden.

Ik sprak hem dikwijls en verzocht hem mij zijn geschiedenis te vertellen.

Eens op een dag thuis zittend, klopte een politie-agent bij hem aan en verzocht hem bij den chef der politie te komen, die hem wenschte te spreken. Hij ging er heen, en men ondervroeg hem omtrent het Armeensche komiteit en zijn belhamels. Hij antwoordde, dat hij er niets van wist. Hij werd toen gebastonneerd en op allerlei wijzen gemarteld, tot hij aan zijn leven wanhoopte, den dood verkiezende boven de voortdurende vernedering. Hij had een mes bij zich, en toen men de pijniging zoo verergerde, dat hij het niet langer kon verdragen, vroeg hij naar de W.C. te mogen gaan en bij zijn terugkeer zou hij dan vertellen, wat hij van de Armeensche zaak wist.

Met behulp van de politie ging hij er heen en sneed zich daar de polsader door, met het doel zelfmoord te plegen. Het bloed stroomde vrij en hij kwam tot de deur van het politiekantoor, waar hij buiten kennis neerviel.

Men wierp water over zijn gelaat en hij kwam weer tot zichzelf, waarna hij weer voor den politie-officier gebracht werd en het verhoor voortgezet werd.

Het hoofd der politie was in verlegenheid door dit voorval en zond hem naar het hospitaal, totdat hij genezen was.

Ik zag de wonden aan zijn handen, welke geheel en al genezen waren. Hij wenschte, dat ik dit in een Armeensch blad, « Häyrenik » (Vaderland) genaamd, dat in Amerika verschijnt, zou publiceren, zoodat zijn broeder Gabaret, die op dit oogenblik in dat land vertoefde, het zou kunnen lezen. »

De schrijver sprak ook jonge Armeniërs, die aan den dood ontsnapten onder belofte de Mohamedaansche leer te zullen omhelzen.

« Het wegzenden der Armeniërs ter slachting, was de meest afschuwwekkende handeling. Een der gendarmen te Diarbekir vertelde mij, hoe dit toe ging. Hij zeide mij, dat, zoodra er order gegeven was ter verwijdering en vernietiging eener familie, een officier naar het huis ging, de leden der familie telde en hen overgaf aan den kommandant der militie of aan een der officieren der gendarmerie.

Er werden mannen geposteed tot 8 uur om het huis en zijne bewoners te bewaken, daarmede de familie aankondigend, dat zij zich op den dood moest voorbereiden.

Oud-President Steyn.

De vrouwen huilden en jammerden ; angst en wanhoop stond op aller gelaat te lezen en velen stierven reeds voor het voltrekken van haar vonnis.

Na 8 uur kwamen er eenige wagens, die de ongelukkige families naar plaatsen in de nabijheid brachten, waar zij gedood werden door geweervuur of afgemaakt als schapen met messen, dolken of bijlen.

Een officier vertelde mij, dat de autoriteiten in het Vilajet Bitlis de Armeniërs in schuren met stroo en kaf opsloten, stroo voor de deur opstapelden en het dan in brand staken, zoodat de zich in de schuur bevindende Armeniërs in den rook omkwamen.

Soms werden meer dan 100 man tegelijk in eene schuur opgesloten. Andere methoden werden ook toegepast.

Hij vertelde mij, tot mijn groote droefenis, dat hij een meisje, aan haar verloofde vastgeklemd, in eene schuur heeft zien omkomen, den dood moedig onder het oog ziende.

Te Moush werd een gedeelte in schuren verbrand, maar een grooter deel werd gedood door geweervuur of afgemaakt met messen.

Het Turksch gouvernement had beulen gehuurd voor dit werk, welke een Turksch pond per dag als belooning kregen.

Nadat Armeniërs uitgeroeid waren, werden al hunne meubelen, linnen, kleeren en gereedschappen, zoowel als de inhoud hunner winkels en magazijnen in kerken of groote gebouwen verzameld.

De autoriteiten benoemden komiteiten om deze goederen te verkoopen, welke tegen opbod en belachelijk lage prijzen van de hand gedaan werden, zooals die van iemand die zijn natuurlijke

dood gestorven is, met dit verschil echter, dat de opbrengst ervan in de Turksche schatkist terecht kwam.

Men zag een tapijt, dat 30 pond waard was, verkoopen voor vijf, een manskostuum van vier pond, voor medjidies, en zoo verder met de rest der goederen en vooral met muziekinstrumenten, zooals pianos, enz., welke absoluut niets opbrachten. Al het geld en juweelen werden door den kommandant der gendarmerie en den Vali, Reshid Bey bijeengegaard, welke laatste ze met zich nam, toen hij naar Konstantinopel ging en daar aan Talaat Bey afleverde.

Een betrouwbaar persoon uit Deir-El-Zûr vertelde mij, dat een der ambtenaren van de plaats drie meisjes gekocht had van de gendarmen voor een kwart medjidie dollar ieder.

Een ander vertelde mij, dat hij een meisje voor 1 lira gekocht had en verder hoorde ik, dat de Armeensche vrouwen onder de stammen verkocht werden gelijk oude meubels, van een tot tien liras of voor een tot vijf schapen.

Toen het gouvernement tot de verbanning en uitroeiing der Armeniërs besloten had, werd bevel gegeven, om afzonderlijke Armeensche bataljons te vormen, om gebruikt te worden, zooals het in de officieele verklaring luidt, tot het werken aan de wegen en werken in de gemeenten.

De bataljons werden gevormd en aan de wegen en anderen dwangarbeid gezet. Zij werden op deze wijze gedurende acht maanden gebruikt, toen de strenge Winter aanbrak. Daar het gouvernement ze niet langer meer kon gebruiken, werden zij naar Diarbekir gezonden.

Toen de regeering de uitroeiing der Armeniërs begon, gingen enkele vrouwen naar de Mufti en de Kadi en verklaarden, dat zij het Mohamedaansche geloof wilden omhelzen.

Deze autoriteiten namen hare bekeering aan en zij werden uitgehuwd aan mannen van Diarbekir, hetzij Turken of Koerden.

Na een poosje, begon het gouvernement deze vrouwen te verzamelen en de Mufti en de Kadi gingen naar den Vali en zeiden hem, dat de betrokken vrouwen geen Armeniërs meer waren maar Mohamedanen en dat de Heilige Wetten het doden eener Muselmansche vrouw niet gedoogden. De Vali antwoordde : « Deze vrouwen zijn adders, die ons in de toekomst zullen bijten. Werkt de regeering in deze zaak niet tegen, omdat de politiek geen godsdienst heeft, en het gouvernement zeer goed weet, wat het doet. »

De Mufti en de Kadi keerden onverrichter zake terug, en de vrouwen werden vermoord.

Na het overplaatsen van den Vali, naar men zegt ten gevolge van onregelmatigheden in betrekking tot den verkoop der zaken uit Armeensche huizen en winkels, kwam een bevel, dat de bekeering van ieder, die wenschte het Mohamedaansche geloof te belijden, moest aangenomen worden, hetzij man of vrouw.

Vele van de overgebleven Armeniërs, van beide seksen, haastten zich den Islam te omhelzen, in de hoop, dat zij hiermede hun leven zouden redden, maar na een tijdje werden zij eveneens omgebracht en hun Islamisme redde hen niet.

Generaal Botha.

Wanneer men het Turksch gouvernement zou vragen, om welke redenen het de Armeensche mannen, vrouwen en kinderen vermoord heeft en waarom het hun eer en eigendommen verwoest en aan het grauw overgeleverd heeft, zou het antwoorden, dat dit volk Mohamedanen uit het Vilajet Van vermoord heeft, dat er verboden wapens en springstoffen in hun bezit gevonden zijn en dat er aanduidingen waren tot vorming van een Armeenschen staat, zooals vlaggen en dergelijke, dit alles erop wijzende, dat dit volk niet van zijn slechte gewoonten afstand deed, maar bij de eerste de beste gelegenheid in opstand zou komen, Mohamedanen vermoorden, revolutie veroorzaken en de hulp van Rusland, den vijand van Turkijë, inroepen. Dat is hetgeen de Turksche regeering zou antwoorden. Ik heb deze zaak van meet af aan gevolgd.

Ik heb geïnformeerd bij bewoners en ambtenaren van Van, die in Diarbekir waren, of er misschien ook een Muzelman door Armeniërs in de stad Van of in een der distrikten van het Vilajet geood zou zijn. Allen antwoordden ontkenkend, zeggende, dat de regeering de bevolking bevolen had de stad te verlaten voor de aankomst der Russen en voordat er nog iemand gedood was, maar dat den Armeniërs gelast was hunne wapenen af te geven, hetgeen zij niet gedaan hadden, daar zij een aanval der Koerden en ook van de regeeringstroepen vreesden. Verder had het gouvernement bevolen, dat de voornaamste notabelen en volksleiders als gijzelaars zouden genomen worden, hetgeen de Armeniërs niet wilden toelaten. Dit alles greep plaats toen de Russen de stad naderden.

Wat betreft de omliggende distrikten, daar werden de Armeniërs bijgedreven en het bin-

nenland in gejaagd, waar zij allen omgebracht werden, zonder dat er een regeeringsambtenaar of partikulier, hetzij Turk of Koerd, gedood was. Betreffende Diarbekir, daar viel met de minste of geringste gebeurtenis voor, laat staan, moord of vredebreuk, wat de Turksche regeering ook maar aanleiding zou kunnen gegeven hebben op zulk een schandelijke wijze tegenover de Armeniërs op te treden.

Te Konstantinopel hoorde ik ook niet van moord of eenige ongerechtigde daad door Armeniërs begaan.

Ik heb deze feiten gepubliceerd, omdat ik voor alles leugens en lastertaal tegen het geloof van den Islam en de Mohamedanen in het algemeen wil weerleggen, en ik bevestig, dat alles wat de Armeniërs overkomen is, enkel en alleen moet toegeschreven worden aan het komiteit van Eenheid en Vooruitgang, dat met het Turksch Rijk doet wat het verkiest, gedreven door een nationalistisch fanatisme en de afgunst op de hoogere ontwikkeling der Armeniërs. Het geloof van den Islam is geheel onschuldig aan dergelijke handelingen.

Uit het voorgaande zien wij, dat de Armeniërs geen daden begaan hebben, die maar eenigszins zouden kunnen rechtvaardigen, dat de Turken eene dergelijke bezoeking over hen brachten, zonder weerga zelfs in de donkerste eeuwen. Wat was dan wel de reden?

De Jong-Turken begrepen dat de Armeniërs, de meest ontwikkelden immers, zich ook 't hardnekkigst zouden verzetten tegen hun despotisme.

Zij gevoelden ook, dat de Armeniërs boven alle andere hunner volken uitblonken door kunst en nijverheid en dat zij meer gevorderd waren in de wetenschap en vereenigingswezen en dat na verloop van tijd een groot gedeelte der leger-officiëren Armeniërs zouden zijn. Daarom wisten zij er geen weg mede en waren bevreesd voor de gevolgen, daar zij hun eigen zwakheid kenden en zich niet met de Armeniërs konden meten, wat betreft geleerdheid en vooruitgang.

Algeheele vernietiging scheen hun het eenige redmiddel toe. Zij namen den oorlogstoestand hiertoe te baat en gingen tot deze afschuwelijke daad over met ongekende brutaliteit en wreedheid, die de wetten van den Islam niet kennen, noch toelaten, zooals blijkt uit de vele voor- schriften en historische voorvallen.»

Tot besluit zegt de schrijver, een aanzienlijk Bedouin uit Damaskus :

« Ten slotte wensch ik mij te richten tot de grootmachten van Europa en hun te zeggen, dat zij het zelf waren, die de Turksche regeering tot deze daad hebben aangemoedigd, daar zij de slechte administratie dezer regeering zeer goed kenden, en eveneens hare barbaarschheden bij verschillende gelegenheden in het verleden, maar niets gedaan hebben, om haar tegen te gaan. »

Wij hebben veel afschuwelijke bijzonderheden nog verzwegen. Wat we aanhaalden, is erg genoeg.

Maar Armenië was ver, en in onze nabije omgeving geschiedde eveneens veel gruwel....

Jopie Fourie.

Ja, de oorlogsjaren waren ontzettende jaren, ook door onverschilligheid.

En Deutschland had zich verbonden met den beul van Armenië.

XLVII.

IN AFRIKA.

De Deutsche kolonie. — De « Koenigsberg ». — De rebellie der Boeren. — De dood van Fourie. — Strijd in de kolonie.

Deutschland verkreeg grondgebied in Afrika door de uitbreidingszucht van eenige zijner burgers.

Ze hadden in 1880 een vereeniging voor Deutsche kolonisatie gesticht. Ze voerden daarvoor een campagne in de « Tägliche Rundschau ». Medewerking van de regeering hadden ze niet, en van het groot publiek evenmin. Ze konden slechts een kapitaal vormen van 250.000 mark.

De voornaamste leden waren: Karl Peters, graaf Pfeil, Ernst von Weber, graaf Behr-Bandelin, Friedrich Lange.

Op 1 Oktober 1884 vertrok een expeditie onder de leiding van Peters naar Afrika. De gansche expeditie bestond buiten hem uit maar drie leden: Dr. Julke, graaf Joachim Pfeil en den

handelaar Otto, en zes bedienden.

Ze hadden tot doel een Deutsche macht te vestigen in Usambara, tegenover Zanzibar.

Ze scheepten zich te Triest in op de « Titania » van de Oostenrijksche Lloyd, en stapten te Zanzibar aan wal. Hun reis was geheim gehouden.

In Februari meldden ze, dat het gewest Usambara onder Duitsch protektoraat stond. Geschenken en beloften hadden het negerbestuur bewerkt.

Dr. Peters breidde den invloed nog uit over Nguru, Ukami, en Useguha.

De regeering erkende nu de koloniale vereeniging en vestigde haar protektoraat over een gebied van 155.000 vierkante meters met tien millioen bewoners. Portugal, Engeland en België erkenden dit later.

De Duitschers gingen dadelijk aan 't werk. Wij kunnen hierover niet in bijzonderheden treden. Ze ondervonden moeilijkheden, bedwongen opstanden, sloten verdragen, maar moesten Ungada afstaan.

Zoo ontstond dus Duitsch-Oost-Afrika.

Toen in 1914 de oorlog uitbrak, liet de Belgische regeering dadelijk aan de Fransche en Engelsche regeering weten, dat zij, ingevolge 't verdrag over Kongo, den oorlog niet tot het koloniaal gebied zou uitbreiden. (7 Aug. 1914).

Alleen schreef zij aan het bestuur in Kongo voor de noodige verdedigingsmaatregelen te nemen, teneinde op een Duitschen aanval aldaar voorbereid te zijn.

Den 26^e Augustus liet kolonel Tombeur, vice-gouverneur van Katanga aan minister Renkin (koloniën) weten, dat de Deutsche troepen de haven van Lukuga aangevallen hadden. Onze regeering besloot toen aan onze koloniale troepen toe te laten in Afrika met de Britsche troepen samen te werken.

Den 15^e September 1914 overhandigden de Vereenigde Staten aan onze regeering een voorstel van Deutschland om het Kongobekken onzijdig te verklaren.

Na het voorgevallene kon dit niet meer.

De Engelsche regeering had trouwens al geweigerd in Afrika een neutrale houding aan te nemen, en ook Frankrijk was van meening, dat men voortaan Deutschland treffen moest, waar men kon.

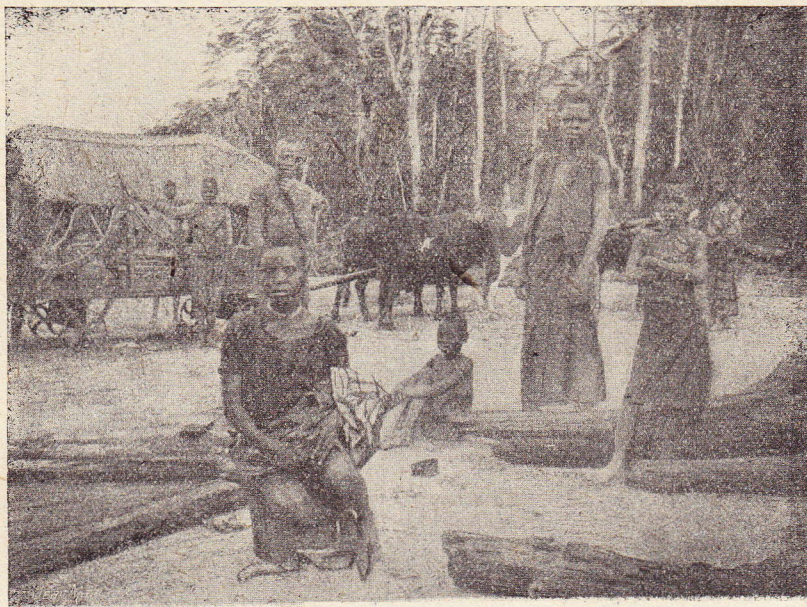
Men mocht de vijandelijke macht in Afrika op 16.000 tot 20.000 man schatten met 60 kanonnen en 80 machinegeweren. Ook had Deutschland draaddooze telegrafie, autos, motors, allerlei materiaal.

Hun oversten generaal Wahle, luitenant-kolonel von Lettow-Forbeck hadden een rijke koloniale ondervinding en steunden op flinke verdedigingswerken en vestingen als Kigoma en Tabora.

De geallieerden waren militair in de minderheid.

In den Indischen-Oceaan was bij den aanvang van den oorlog de Deutsche kruiser « Koenigsberg ». De Engelschen verjoegen het schip tot in de Rufiji en blokkeerden het daar.

De Britten wilden de pas stoppen door een

Kongoleesche familie.

koolschip, de « Newbridge ». Om de aangeduide plaats te bereiken moest deze boot langs een eilandje. Een deel der bemanning van de « Koenigsberg » had zich hier verdoken met maxinkanonnen en machinegeweren.

Men was dus het plan te weten gekomen.

De Duitschers bestookten plots de « Newbridge ». De Britten brachten haar toch naar de aangewezen plek, en lieten ze daar zinken, maar bij hun terugkeer verloren velen het leven.

De Duitschers hadden de « Koenigsberg » voor vliegers behendig gekamoufleerd met groen en palmbleden.

Toch ontdekten aviateurs den kruiser en wierpen er bommen naar.

De « Severn » en « Mersey », dezelfde monitors, die bij Westende in Oktober 1914 de Duitse troepen zoo fel bestookten, kwamen naar Afrika en vernielden het Duitsch vaartuig, maar vooraf had de tegenpartij er de zware artillerie afgehaald, waarmee ze haar geschut versterkte.

Trouwens, de Duitschers zagen nog kans om hulp uit het moederland te brengen.

In Februari 1915 vertrok een schip onder bevel van luitenant Christiansen met geweren, en mitrailleurs, kleedij, medikamenten, enz.

Pas onder de kust van Afrika werd het door den Britschen kruiser « Hyacinth » aangevallen; het vaartuig geraakte in brand en strandde, maar de vijand redde nog zijn lading.

De « Marie » had een gelukkiger reis, verschalkte alle waakzaamheid en kwam onder het bevel van luitenant Soeren, veilig met duizenden geweren, millioenen patronen, andere munitie, houwitsers, kanonnen, machinegeweren en allerlei materiaal behouden aan.

Het vertrok zelfs, na een eerste mislukte poging, naar Batavia.

Duitschland nam een offensief tegen den spoorweg van Uganda en de Engelsche provincie van dien naam, en, al dadelijk in 1914, tegen Rhodesia.

In het laatste gewest rekende het op den opstand der Boeren, waarover wij nu eerst iets mede te deelen hebben.

Een deel der bevolking van Transvaal en Oranje-Vrijstaat, van de bij ons zoo goed bekende Boeren dus, wilde niet met de Unie-regeering en Engeland medewerken, maar zag in de gebeurtenissen een gelegenheid om de Transvaalsche vlag weer te Pretoria te hijschen.

Aan het hoofd der beweging stonden mannen als Christiaan De Wet, Hertzog, Beyers, Fourie, doch Smuts en Botha kozen de Britsche zijde en waren overtuigd, dat de beste weg voor het volk was, samenwerking met Engeland.

Men noemde de partij van De Wet, de rebellen. Hun pogingen mislukten, en de leiders verschenen voor een kriegsraad. Hierover willen wij eenige bijzonderheden vermelden, wel van aard om ons een beteren kijk op de gebeurtenissen te geven.

Wij ontleenen die aan Zuid-Afrikaansche bladen welke met de regeering op goeden voet stonden, doch onpartijdig alles berichtten:

« Jakob Arnoldus B. Joubert verklaarde voor den kriegsraad:

« Ik ben prokureur te Volksrust. Op 27 Oktober reed ik in een motor met Woods, den eigenaar. Te 11 v.m. gingen we naar Memel. Te Memel hoorden we dat De Wet al weg was. Denzelfden dag reden we hem na. We kwamen in 't kamp te Stormhoek, bij van Dijk. Er waren pl.m. 80 burgers, de helft gewapend. De Wet zat naast Oost koffie te drinken, toen we bij hem kwamen.

Steenkamp zei waarvoor hij er was. De Wet vroeg of hij hem alleen wou spreken. Steenkamp antwoordde: « Net soos jij verkies ». De Wet vervolgde: « Praat maar ». Steenkamp zei: « Ik het gehoor dat jullie wil opstaan tegen die Regeering ». De Wet zei: « Ja, dit gaan ons doen ». Steenkamp zei weer: « Jij weet dat is rebelschap ». De Wet antwoordde: « Ja, ons weet goed, ons is rebelle. »

Ook zei hij dat we niet langer meer konden houden onder de handelingen der regeering, men had Botha en Smuts gebeden en gesmeekt te luisteren naar de grieven. Er was een deputatie gestuurd, maar de regeering wou geen gehoor geven. De grootste grief was de expeditie tegen de Duitschers in de kolonie.

Ook 'n grief was dat de regeering hen niet vertrouwde met wapens. Fischer, zei De Wet, was valsch geweest jegens zijn partij; ze hadden steeds gedacht hij was 'n Hertzog-man en toen kwam 't uit dat hij altijd 'n Botha-man geweest was.

Ze hadden van de Basoeto's wapens kunnen krijgen, zei De Wet nog, maar dat zou te vernederend wezen. Nu, zei De Wet verder, gaan we naar de Duitschers om wapens te krijgen.

Steenkamp zei: « Kan ik niet helpen aan een vriendschappelijke oplossing? » De Wet antwoordde: « Dit zal niets helpen. Wij gaan nu de oplossing in eigen handen nemen ». Steenkamp zei: « De regeering zal gewapenden tegenstand bieden en ook als je de Unie-regeering de baas wordt, zal de Imperiale regeering niet tevreden wezen met 't stichten van een republiek. »

De Wet werd kwaad en sprong op. Hij zei: « We zullen naar buiten gaan en de mensen bijeenroepen, want ik wil niets voor hen wegsteeken. »

Dit gebeurde ook en er was vergadering bij de stoep van Woods. De beschuldigten stonden allen op de stoep, behalve Krogh. De Wet zei, dat Steenkamp nu maar met de burgers kon praten. Hij was opgewonden. Steenkamp zei: « Nee, generaal, ik ben niet gekomen om met jou manschappen te praten, maar met jou ». Steenkamp werd onrustig. De Wet zei toen zelf in 't kort wat gebeurd was. Daarop sprak Steenkamp ze zelf nog in 't kort toe, op aandringen van De Wet. De burgers werden oproerig. Mentz en van Dijk keerden hen. De Wet zei toen: « Neem die 3 man gevangen. Als ze ontsnappen, schiet ze dan dood. Als iets hier gebeurt vanavond, zullen we ze doodschieten. »

Wij werden gevangen en doorzocht. Dien avond zei van Dijk, dat we niet ongerust behoeften te zijn, want hij zou ons los krijgen en ons laten teruggaan. Het speet hem zeer, dat wij gevangen waren.

Den volgenden morgen zei hij, dat De Wet ons wou meenemen, in weerswil van zijn verzoek. Hij zou echter op ons passen. Later zei Krogh ons officieel dat wij meegenomen zouden worden. We vertrokken om ongeveer zeven uur. We mochten eerst schrijven aan onze familie. Ik deed dit ook, in het Engelsch, aan mijn vrouw.

Krogh nam de brieven en zei dat De Wet ze wou zien. Toen hij terugkwam zei de generaal,

dat ze in 't Hollandsch moesten wezen en verklaren dat we gevangen waren. Dit deed ik toen. Ik zag De Wet later. Hij leek kwaad en zei: « Jij is 'n Afrikaner en skrijf in de taal van hulle wat ons so onder lij. »

Mijn vrouw heeft den Hollandschen brief gekregen, van Dijk gaf ons te eten en toen trokken we verder.

Te 4 n.m. omtrent kwamen we te Vrede. Wij werden gebracht naar een kamp, buiten 't dorp. Ongeveer 7 uur 's avonds trokken we verder naar Woodside. Omtrent de helft van de menschen hadden geweren. Er waren er ongeveer 200. Oost had 'n revolver. De Wet zag ik nooit gewapend.

Nabij Vrede zei Oost: « Die postmeester het 'n pak gekrij. Ik heb die revolver voor s'n kop gehou. Die generaalsorders was dat ons nie moes skiet nie, anders het ik hom doodgeskiet. »

Van Woodside trokken we verder. De Wet was tijdelijk weg. De burgers zeiden dat hij ge-gaan was om Hertzog te ontmoeten.

Op Vrijdag 30 Oktober kampten wij bij Michiel de Jager. De Wet klom op 'n kar en sprak de burgers aan en zei:

« Jullie weet, dat ik generaal Hertzog ben gaan zien. Hertzog kwam met een korrespondentie, 'n brief van generaal Botha aan President Steyn en kopie van 't antwoord. Ik kon de stukken niet meebrengen, want Hertzog wou ze niet afgeven en zei dat het privaat was. Ik zei toen aan Hertzog: Ik ga toch hiervan gebruik maken, of je mij de brieven geeft of niet. »

De Wet gaf toen in 't kort den inhoud. Botha schreef aan Steyn dat hij Steyn smeekte zijn grooten invloed te gebruiken om de rebellie te keeren, daar die alleen zou leiden tot bloedvergieten. Botha schreef dat hij zich totaal machteloos voelde onder de groote ramp die over 't land kwam.

Steyn antwoordde dat hij herhaaldelijk de regeering gewaarschuwd had. Zij hoorde echter niet en dit was 't resultaat. Hij zelf was te ziek om rond te rijden, maar had Hertzog aangesteld om namens hem De Wet te zien.

De Wet zei verder dat hij Hertzog gevraagd had Steyn mondeling te antwoorden, want Hertzog — voegde De Wet erbij — was een man dien men in 't donker kon vertrouwen. De Wet's antwoord aan Botha was dat Botha moest bedanken en 'n republiek moest worden verklaard.

Verder zei De Wet dat Botha vrijgeleide had aangeboden aan De Wet, Beyers en Kemp naar Pretoria om de regeering te spreken; Botha en Smuts — zei De Wet — waren baje slim, maar gelukkig was hij ook slim. Botha en Smuts wisten dat een Boer niet wou stilliggen op kommando en op wilde rukken of naar huis terug keerde. Botha wou hen voor 'n dag of acht wegnemen, opdat zijn (De Wet's) burgers huistoe zouden gaan in zijn afwezigheid.

De Wet zei zijn burgers dat hij niet naar Pretoria zou gaan. Ze moesten goed verstaan, zei hij, dat ze rebellen waren. Het doel was een republiek te stichten en de Britsche vlag te Pretoria neer te halen. Hij wilde zich aansluiten bij Maritz

Caoutchoucoogst.

en bij de Duitschers geweren en kanonnen kregen om vervolgens naar Pretoria te gaan, de republiek uit te roepen en de nieuwe vlag te hijschen.

Verder legde De Wet toen uit, dat Heilbron en Reitz onder de wapens waren. In Heilbron was al 'n magistraat aangesteld, maar dat was een beetje te gauw geweest. Ze moesten eerst wapens krijgen, voordat landdrosten benoemd werden. Bethlehem was ook klaar om op te staan. Kommandant Prinsloo, van Bethlehem had goed gewerkt in den vorigen oorlog — was bekend als de Rooie Duivel — en was nu weer saam.

In Harrismith, zei De Wet, had de regeering burgers gekommandeerd, maar ze waren onwillig en een paar konstabels moesten ze oppassen op 't terrein voor tentoonstellingen, anders zouden ze weghollen. Wessel Wessels zou hen weer gaan losmaken. Senekal was ook klaar, maar had gezegd: « De Wet moet eerst zelf zijn plannen komen uitleggen. »

De geheele West Transvaal was in opstand onder Beyers en nog dagelijks sloten zich menschen aan. God was zoo goed geweest hen zoo te besturen dat Maritz aangesteld was door de regeering bij de Deutsche grens, terwijl rebellen

Rivier in Midden-Kongo.

hem juist daar wilden hebben. Maritz was al diep in de Kolonie gevallen. De zaken stonden goed en de rebellen zouden slagen.

De regering verspreide leugens om hen bang te maken, b.v. dat de Basoto's zouden invallen, als de burgers weg waren, om de vrouwen en kinderen te vermoorden. Maar, zei De Wet verder, ze hadden gewacht op de lijn en als er iets verkeerd was met de Basoto's zouden Brand Wessels e.a. ervan weten. Hun zaak was rechtvaardig; ze moesten God voor oogen houden en dan zouden ze hun doel bereiken.

Na deze toespraak zei De Wet, dat hij openlijk wilde wezen en de burgers konden hem vragen wat ze wilden. Een vroeg: « Wat moeten we doen als we de troepen ontmoeten; moeten we schieten? »

Het antwoord was: « Neen, het doel is niet te schieten op de troepen, maar als er op jelui geschoten wordt, moet je terugschieten. Als jelui ziet, dat een regeeringsman wil schieten, moet jelui probeeren driemaal op hem te schieten, voordat hij 't kan doen. »

'n Ander vroeg: « Waar is Hertzog? Hoe kom hij ons nie aanspreek nie. »

't Antwoord van De Wet was: « Ik het jullie al so effe geseg, Hertzog is 'n man wat jij in die donker kan vertrouw. Hij is op sijn regte plek. Ons moet 'n man hê die voor ons vecht op politiek gebied en Hertzog is die man. Fischer sal

ook veg op politiek gebied, want hij is 'n tweede Hertzog. Dus, vraag nou nie weer nie: Waar is Hertzog? »

'n Ander vroeg: « Hoe gaat 't in die Kaap met die revolusie? »

Hij zei: « Veel Afrikaners sal saamgaan en hul sluit al aan bij Maritz. »

Iemand vroeg: « Hoeveel geweren zullen de Duitschers geven? »

De Wet antwoordde: « Die Duitschers het Maritz verseker dat hul 60.000 gewere beskikbaar sal hê. Miskien het hul dit te hoog geskat, maar 30.000 gewere kan ons seker krijg. »

Verder zei hij dat hij kommandant-generaal was van Oranje Vrij-Staat en Beyers van Transvaal. Dit was te Kopjes besloten door afgevaardigden. Oost las de aanstelling van officieren voor. Krogh werd assistent-generaal onder De Wet.

Voordat wij bij die plaats kwamen tusschen Woodside en Wilgerivier, mochten wij al rondloopen tusschen de burgers, al waren er wachten over ons. Een hunner zei dat zij ons 'n krant zouden geven ter tijdkorting. Oost hoorde dit en riep Roelf Meintjes, den korporaal die over ons was. Hij zei dat wij gevangenen waren en dat niemand met ons mocht spreken; we mochten niet zoo losloopen en ook geen krant lezen.

Meintjes zei: « Als ik niet met ze mag praten, wil ik ook niet op ze letten. »

Toen kwamen we onder korporaal Stofberg.

Den dag daarna, 31 Oktober, zag ik 'n motor die in den nacht gekomen was. Ik herkende generaal Hertzog daarin. Er was nog 'n motor, maar ik zag niet wie daarin was.

Kort daarna kwam De Wet naar de burgers, die juist bijeen waren, om order te krijgen van de officieren. Hij klom op 'n trollie en haalde 'n vijfkleur uit — Transvaal en Vrij-Staat in één. Hij hield de vlag op en zei, dat hij de geschiedenis zou vertellen :

«De vlag was gemaakt in den vorigen oorlog. Een dames-komitee, onder mej. Ferreira, had die vlag gemaakt, en aan hem gegeven. In den oorlog had hij de vlag altijd meegevoerd en later met zijn transporten verborgen in een klipscheur nabij Vaalrivier. Na den oorlog had hij de vlag weer gehaald. Toen was de vlag door veldbrand 'n beetje beschadigd, maar hij had haar gehouden bij zijn huis. Het was zijn ambitie haar geschenken te zien in Pretoria bij het uitroepen der republiek. 'n Nieuwe vlag zou gemaakt worden voor de republiek, maar deze speciale oorlogsvlag zou 't eerst wapperen en daarna zou hij haar mee naar huis nemen als nagedachtenis voor zijn volk.»

Dien dag trokken we verder, naar ik meen in de richting Reitz, maar later gingen we op Lindley af.

Op 3 November kwamen we te Lindley. Oost kwam bij onze wacht, en vroeg om zes gewapenden, teneinde 'n winkel te gaan buiten; er was 'n Engelschman, zei hij, die z'n winkel niet wou openmaken. Oost had zelf 'n geweer gekregen van een der burgers en ging met de zes man het dorp in.

Ik was acht dagen met de andere getuigen samen. Te Lindley lieten ze ons loopen. Krogh en van Dijk kwamen dit aankondigen en Krogh bracht ons 'n pas van De Wet. Vandaar gingen we met twee motors weg.

De lezer kan hierop uitmaken door welken geest deze Boeren bezielde waren.

Nog treffender komt dit uit in de aangrijpende rechtszitting van den rebel, kommandant Fourie.

Vrijdagmorgen den 18ⁿ December 1914, om tien uur begon in het hoofdbureau van politie in de Pretoriusstraat te Pretoria het proces tegen kommandant Joseph Johannes Fourie, kapitein en Johannes Petrus Fourie luitenant van het 18^e regiment bereden schutters. Zij stonden terecht wegens hoogverraad, daar zij in de maanden November en December 1914 en voornamelijk op en omtrent den 16ⁿ December in het distrikt Pretoria weerstand hadden geboden aan Z. M. troepen en gevangen genomen waren te zamen met andere personen en gewapende rebellen.

De krijtsraad bestond uit kolonel Truter, kommandant der politie, majoor D. van Velder en kolonel Dawson. Als «provooost-geweldige» (openbaar ministerie) trad op majoor Sim, terwijl de aangeklaagden verdedigd werden door advocaat Van Hees, dr. Gey van Pittius en prokureur F. Klein.

Vrijdagmorgen en namiddag werden de zittin-

gen geheel in beslag genomen door het getuigenverhoor, waaruit bleek onder welke omstandigheden de Fourie's gevangen genomen waren Zaterdagmorgen kwam kommandant Jopie Fourie zelf aan het woord.

«De groote, donkere figuur» — zegt het te Pretoria verschijnende Botha-blad de «Volksstem» — «van kommandant Fourie rijst van zijn stoel en met hoog opgerichten hoofde, volkomen zichzelf meester, met gloed en overtuiging in zijn stem, spreekt hij als volgt, onder ademlooze stilte van de talrijke aanwezigen in 't hof :

«Ik wil weergeven waarom ik op den 16ⁿ December 'n gewapende macht tegen de Britsche troepen in 't veld had. Ik ben 'n geboren Transvaler, geboren onder republikeinsche vlag. In den laatsten oorlog heb ik tegen de Engelsche regering gevochten totdat ik zwaar gewond in 't hospitaal werd gebracht. Terwijl ik gevangen was als 'n gewonde heeft 'n Engelsche officier mij 'n blauwe wonde gestooten met 'n revolver.

Dat heeft mijn geen lekker gevoel tegenover de Engelsche natie doen vormen, maar mijn eigen gevoel heb ik bedwongen, hopende dat de Engelschen met ons zouden samenwerken om 'n voor spoedig Zuid-Afrika te kunnen vormen.

Deze toestand heeft eenige jaren geduurd en mijn ondervinding is dat waar de Engelschen 'n kans gekregen hebben om de gevoelens van de Afrikaners zeer te doen, daar is dat hun 'n plezier geweest. En God weet dat zij mij dikwijls in mijn hart gekrenkt hebben. En ik daag eenigen Engelschman uit, wanneer 't hem overkomt, onder 'n andere natie te staan, en wanneer zijn gevoelens in eenig opzicht worden gekrenkt om te zeggen dat ik 'n fout heb gemaakt.

Toen er 'n tijd geleden sprake was van oorlog in Duitsch Zuid-west, was ik een van die personen die er niet over geraasd hebben, doch er toch tegen waren, want ik kon niet inzien waarom onze regering 'n oorlog zou verklaren tegen Duitschland dat ons nooit eenig kwaad had gedaan. Ik kon niet inzien waarom onze jonge Afrikaners zouden vechten om de eer van Engeland op te houden; wanneer wij zagen van den Slachtersnek-moord, van den moord aan de Bloedrivier in Natal en den moord op onze menschen te Pietretief gepleegd door de Kaffers onder aanvoering van Engelsche officieren, wanneer ik denk aan de 30.000 vrouwen en kinderen die vermoord zijn, zie ik niet in waarom ik Engeland's eer zou ophouden en daag ik eenigen man uit met den vinger op mij te wijzen en te zeggen: «je hebt 'n fout gemaakt.»

Ik weet dat de regering mij beschouwt als 'n rebel, en teleurgesteld is over mij. Ook ik ben teleurgesteld over de regering, die ik daar heb gesteld en waarvoor ik mijn bloed heb opgeofferd. Er wordt gesproken van gelijke rechten. Ga maar naar de gevangenis en krijg 'n gewone kwittantie voor 'n pijp, en zie of er 'n enkel woord Hollandsch op is. Waar komen die gelijke rechten dan in?»

Kommandant Fourie wil hier dit bewijsstuk aan zijn verdediger ter hand stellen, maar deze zegt, dat hij dit niet mag aanvaarden, maar dat

Majoor Rouling, een der leiders van den kolonialen veldtocht.

het aan 't Hof moet worden gegeven. Rustig keert Fourie zich om, en overhandigt dit aan een der klerken. Dan vervolgt hij met z'n rustige, sympathieke stem :

« 10 Oktober laatstleden was ik naar 'n koncert in 't Opera-gebouw gegaan, gegeven ter nagedachtenis aan onzen geachten President Kruger op zijn verjaardag. Inplaats van muziek te hooren en aanspraken over het leven van President Kruger, heb ik daar vuile scheldwoorden gehoord, en terwijl door 'n dominée 'n openingsgebed werd gedaan, is « Rule Britannia » met stokken door onze kelen afgestooten, en werden de dames met rotte eieren op het platform gegooid. Als dit Britsche gelijkheid is, dan wil ik daar niet onder leven, dan is 't mij 'n grooter eer hier te staan als prisoner, dan als 'n officier in het Engelsch leger. »

Kommandant Fourie richt zich thans hooger op en zegt met nadruk : « Wat ik heb gedaan, deed ik met open oogen en uit eigen vrije overtuiging. Ik ben zelfs vandaag nog overtuigd dat God dit onrecht niet zal gedoogen, en ik ben vandaag nog overtuigd ervan, dat er nog menschen genoeg in 't veld zijn om Zuid-Afrika te redden. »

Dan wendt Fourie zich om, naar zijn broer, die naast hem in 'n stoel zit en op hem wijzend, zegt hij :

« Wat mijn broer betreft, mijn invloed heeft hem bewogen te doen wat hij heeft gedaan, onder mijn orders en instrukties, en ik zou 't Hof willen vragen in aanmerking te nemen dat hij jong is. Hij is mijn jongste broer en hij geloofde in mij. Als er vandaag van die Afrikaners in het Hof zijn die hun hart moesten uitspreken als ik dit vandaag moet en zij zijn geen Godlooche-naars, kunnen zij geen andere woorden gebruiken, dan ik vandaag uitspreek. Ik kan niet valsch wezen. Ik heb 't nooit kunnen wezen in mijn leven, en God zal mij bewaren, dat ik het ooit word. Mijn daden hebben altijd mijn hart ge- wezen.

Ik ben niet van plan het Hof om genade te vragen. Genade van mijn God, die mij geleid heeft, was genoeg ; maar ik vraag de manschap-

pen die onder mij hebben gediend, genadig te behandelen. Mijn invloed was sterk over hen. »

Na dit te hebben gezegd, ging kommandant Fourie weder rustig zitten.

't Was een oogenblik stil in 't Hof. De sterke indruk verdween niet zoo spoedig. En dan trad op verzoek van advokaat van Hees, kolonel Moorhead naar voren, om getuigenis voor de verdediging af te leggen.

De verdediger Van Hees wijst op art. 69 en 97 van de verdedigingswet en art. 189 van de militaire kode. Zijn betoog is dat als 't Hof niet overtuigd is, dat beklagden op aktieven dienst waren, 't Hof geen jurisdictie heeft in deze zaak, doch dat beklagden moeten terechtstaan voor een civiel hof krachtens art. 40. Art. 97 zegt, dat als 'n man niet op aktieven dienst was, hij voor 'n civiel hof moet terechtstaan, met den klemtoon op « moet ». Waar 't 'n halsmisdad betreft daar moet 't Hof overtuigd zijn, dat de beschuldigde werkelijk op aktieven dienst was, of dat 't tot zijn kennis is gebracht, dat hij tot aktieven dienst was opgeroepen. Volgens art. 189 van de kode moet 'n beschuldigde op werkelijk aktieven dienst zijn om voor 'n veldkrijgsraad te kunnen terecht staan. Daarom acht spreker art. 104 van de wet betreffende den krijgsraad niet van toepassing.

Naar aanleiding van de beschuldiging verklaart verdediger, dat dit niet hoogverraad is, maar verraad. Spreker zegt, dat niet alleen moet worden verwezen voor de verklaring van het woord verraad, maar ook voor de straffen naar de gewone wet. Hij citeert uit van der Linden, nog altijd 'n gezaghebbend oordeel. De straf kan alleen zijn 't zwaaien van 't zwaard boven het hoofd van den overtreder, met tronkstraf (gevangenisstraf) of verbanning. Hier is van verraad en geen hoogverraad sprake en verraad kan zeer zelden met den dood worden gestraft.

Hij is overtuigd dat het Hof niet de zwaarste straf zal eischen voor den jongsten broeder. Hij is onder den invloed van zijn ouderen broeder.

Kommandant Fourie heeft om geen genade gevraagd. Hij daagt de menschen uit te bewijzen, dat hij niet geleid is door hooge gevoelens. In elk land zullen menschen zijn, die de nationale vaderlandsliefde stellen boven alle voorrechten door den overwinnaar hen gegeven. Bij kommandant Fourie gaat de liefde tot zijn land boven alles.

Spreker houdt 'n zeer boeiend en gevoelig betoog en dringt er bij 't Hof op aan, de gevoelens van kommandant Fourie in overweging te nemen met de landsomstandigheden en de kennisgeving van 10 December van generaal Botha, waarin deze niet alleen 't publiek, maar ook zijn officieren en troepen aanmaant tot vergeven en vergeten.

Ten slotte hoopt de verdediger, dat het Hof genadig zal handelen tegenover den jongen Fourie en de manschappen onder Fourie een kans zal geven aan de regeering om de genadige behandeling, die zij zeker de menschen, die tegen haar waren, zal waarborgen, ook op hen toe te passen.

Het Hof verklaart dan dat 't zijn vonnis zal overwegen.

Luitenant-kolonel Huyghe.

In Fourie's toespraak tot het Hof, zegt de « Volksstem », wordt gewag gemaakt van 'n gebeurtenis, op 10 Oktober, den verjaardag van wijlen President Kruger, die tot hiertoe onbekend is gebleven. De pers werd namelijk den volgende Zondag van overheidswege verzocht er geen verslag van openbaar te maken. En, ofschoon de Engelsche pers sedert goedgegacht heeft dit verzoek te veronachtzamen, zal er hier ook thans nog niets van gezegd worden, — behalve dit :

Joseph Fourie en de heer Oswald Teichmann, 'n buurman en vriend, bevonden zich toevalligerwijze te zamen in de stad op den 10^{en} en waren voornemens dienzelfden avond weer terug te keeren naar hun plaatsen, toen 't weer zwaar opstak en zij 't besluit namen liever over te blijven tot den volgende morgen. Daarna, — doch bewust van 't feit, dat 't de verjaardag was van President Kruger, — vernamen zij dat deze gelegenheid ouder gewoonte stond herdacht te worden in 't Operagebouw, en besloten beiden erheen te gaan. Fourie was echter gekleed in rijbroek en baatje, en besloot dus 'n zitplaats te zoeken waar zijn eigen onvoorbereidheid voor deze overigens deftige gelegenheid, niet zou worden opgemerkt. Op die wijze kwam hij te zamen met eenige andere vrienden terecht in de « gallerij » van het Operagebouw, en alzoo temidden van een groot aantal lieden die opgekomen waren met 't doel om den avond in de war te sturen.

Toen men, bij 't optreden van 'n zangkoor op 't platform, van hieruit allerlei straatliedjes begon te zingen, stond Joseph Fourie op, en Engelsch sprekende, maande hij de aanwezigen op kalme en zeer bezadigde wijze aan om ontzag te hebben voor de gelegenheid die hier door Afrikaners herdacht werd. Als men niet begeerig was generaal Beyers te hooren spreken, — aldus sprak hij, — laat men dan eenvoudig de plaats verlaten. Nog nooit zijn Afrikaners uit hun pad gegaan om door stuitelijke demonstraties 'n feest onzer mede-ingezetenen van Engelsche herkomst te verstoren, nooit zouden zij dat doen. Laat dit nu ook niet van hun kant gebeuren !

Enkele der aanwezigen van Engelsche zijde — dit zij tot hun eer vermeld, — stonden daarna

op, en beaamden wat Fourie gezegd had, en maanden de anderen met ernst en nadruk aan om zich toch als « gentlemen » te gedragen.

't Heeft niet gebaat ! Er was 'n element aanwezig dat blijkbaar gekomen was met geen ander oogmerk dan om den avond in de war te sturen, en 't duurde niet lang of men was daartoe al op weg.

Den volgende morgen, Zondag, reed Jozef uit naar Gezina, en betuigde daar aan een vriend, dat 't gebeurde van den vorigen avond hem duidelijk getoond had hoe sommige menschen er maar steeds op uit waren, en er altoos op uit zouden zijn, om den Afrikaner te vertrappen ; en zeide hij, « al wat ik al voor jaren vergeet 't, al wat ik ernstig probeer 't om te vergeet en te vergeef, alles woel mij vandaag weer opnieuw in die bloed, — ik ga buitenkantoe ! »

De rest is bekend. Van af dien avond in het Opera-gebouw was Josef Fourie geworden... 'n rebel !

Zaterdagavond, 19 December velde de krijgsraad vonnis en veroordeelde kapitein Josef Johannes Fourie en luitenant Johannes Petrus Fourie tot den dood. Het vonnis werd bekrachtigd en de straf van luitenant Fourie in 5 jaar gevangenisstraf veranderd.

Denzelfden avond om 9 uur werd dit den veroordeelden medegedeeld en de terechtstelling van kommandant Fourie op Zondagmorgen 5 uur vastgesteld.

Zaterdag gingen, zegt de « Volksstem », verscheiden petitie's door de stad rond en werden druk geteekend, waarin werd gevraagd indien 't doodvonnis over de beide Fouries mocht worden uitgesproken, dit niet te voltrekken.

Een deputatie werd gevormd om deze petitie's aan den Minister van Verdediging te overhandigen. Deze deputatie bestond uit Ds. Dr. D. F. Malan, die de woordvoerder zou zijn, Ds. H. S. Bosman, Ds. C. Neethling, Jan (Generaal) Joubert, Dr. A. E. Gruenberger en Dr. Gey van Pittius.

Men vernam dat generaal Smuts niet meer te Pretoria was, doch op zijn plaats te Irene en aan kommissaris Truter werd 't permit voor deze deputatie gevraagd om daarheen te mogen uitgaan. Den kommissaris werd natuurlijk mededeeling gedaan van 't doel van den tocht en de gevraagde, schriftelijke toestemming werd verstrekt.

Toen de deputatie aan de plaats van generaal Smuts kwam, werd haar door een der vrouwelijke bedienden meegedeeld, dat de generaal was gaan wandelen en dat men niet wist waar hij was, noch wanneer hij zou terugkomen. De deputatie besloot dus te wachten. Nadat men ongeveer een half uur daar had gezeten, kwam er 'n motorrijtuig achter 't huis aanrijden en 'n oogenblik later ontving de deputatie de mededeeling, dat de generaal door 't Verdedigings Departement haastig naar Pretoria was ontboden en dat de auto hem ging zoeken.

De deputatie ging toen naar Pretoria terug. Daar werd besloten, dat Ds. Dr. Malan, Ds. H. S. Bosman en Ds. Neethling de petitie's aan generaal Smuts zouden ter hand stellen. Zij slaagden

Luitenant-kolonel Olsen, een der leiders van den kolonialen veldtocht.

er niet in gehoor te krijgen bij den Minister.

Te 10 uur vernam zij, dat 't doodvonnis over kommandant Fourie uitgesproken, was bekrachtigd. Toen werden de petities ter hand gesteld aan luitenant Louis Esselen, die op zich nam ze aan generaal Smuts te overhandigen. Luitenant Esselen slaagde er in generaal Smuts door de telefoon te spreken te krijgen. De Minister antwoordde dat den volgenden morgen (Zondagmorgen) te 9 uur de verzoekschriften aan hem ter hand zouden kunnen worden gesteld. Den volgenden morgen was dit al niet meer noodig: 't doodvonnis was al voltrokken.

Ook mevrouw generaal Joubert en de oude moeder van kommandant Fourie hebben Zaterdagmiddag tevergeefs getracht door generaal Smuts te worden ontvangen. Zij zijn daarin evenmin geslaagd, hoewel zij nagenoeg heel den middag in 'n motorrijtuig hebben rondgereden.

Over de laatste uren van kommandant Fourie deelt de « Volksstem » het volgende mede:

« Naar wij vernemen, werd kapitein Fourie Zaterdagavond te negen uur in zijn cel in het klachtenkantoor mededeeling gedaan van het doodvonnis dat over hem was uitgesproken. De beambte met deze kennisgeving belast, trof den beklagde slapende aan. Hij werd wakker gemaakt en hem werd toegevoegd: « Josef Fourie, you are to be shot to-morrow morning at day-break » (Josef Fourie, ge zult morgen tegen dagbrek worden doodgeschoten).

Hem werd toen gevraagd, of hij nog eenige beschikkingen had te maken. Hij verzocht o.a. Ds. Neethling van Eloffsdal te mogen zien.

Dr. Davis kwam bij hem en vroeg of hij een slaapmiddel wilde toedienen. Fourie weigerde. Hij verklaarde zijn laatste uren te willen doorbrengen met zich voor te bereiden tot den dood.

Te 9.30 kreeg Ds. Neethling bericht dat kapitein Fourie hem dringend wilde spreken. Daargenomen verklaarde Fourie ook Ds. Bosman te willen zien. Ds. Bosman kwam onmiddellijk, kapitein Fourie verzocht den predikant zijn ouders te willen bekend maken met 't vonnis en hun

te verzoeken bij hem den nacht in gebed te willen doorworstelen. Het verzoek om zijn broeder die in 'n cel naast hem zat, bij hem toe te laten, werd toegestaan, aanvankelijk voor vijf minuten, later voor tien minuten en toen er een hoogere beambte verscheen, werd deze tijd zelfs verlengd tot drie kwartier.

Te twaalf uur werd kommandant Fourie in gezelschap van Ds. Neethling per motorrijtuig naar de plaatselijke tronk (gevangenis) overgebracht, waar ook de andere kriegsgevangenen zijn ondergebracht. Deze tronk is gelegen aan 't groote pad van 't hospitaal. De cipier daar, die zich zeer menschelijk betoonde, vroeg of kommandant Fourie nog iets wenschte. Fourie vroeg 'n tafel en papier, omdat hij wilde schrijven. Heel den nacht heeft hij verder schrijvende, biddende en pratende doorgebracht.

Gedurende den nacht praatte hij ook met een der ambtenaren en vertelde hem o.a.:

« Nou moet ik sterven omdat ik trouw ben gebleven aan datgene waaronder ik ben geboren en waarvoor ik altijd heb gevochten. Geen genade wordt mij betoond, hoewel ik toevalligerwijze de jongen was, die onder de witte vlag uitging om de overgave van Dr. Jameson te aanvaarden en nu is hij Sir Starr Jameson, terwijl ik word doodgeschoten. »

Tegen vijf uur hoorden kommandant Fourie en Ds. Neethling buiten de cel 'n geraas. Fourie zeide: « Nou is hullie daar. » Maar 't bleek niet zoo te zijn.

Te kwart over vijf klonken orders buiten. Beiden begrepen dat 't uur der terechtstelling was aangebroken.

Josef Fourie stond op en bad: « O God, geef mij kracht, geef mij moed. Het is wel met mij, help mij tot 't einde toe », en rustig wachtte hij af.

Toen trad de baljuw de cel binnen. Hij vroeg of kommandant Fourie eenige beschikkingen had te maken. Fourie verzocht zijn lijk te willen overgeven aan zijn familie, zoodat hem 'n behoorlijke begrafenis kon worden verstrekt. De ambtenaar wees erop dat 't doodvonnis onder de krijgswet werd voltrokken, maar hij beloofde toch zooveel mogelijk te zullen zorgen dat aan zijn verzoek werd voldaan.

Dr. Clarke, den tronk-geneesheer, weigerde hij eenige medicijn. Alleen, zeide hij, zich tot Ds. Neethling keerende: « Hul moet mij toch niet in mijn gezicht skiet nie, ik het 'n groot Afrikaner hart: daar is plek genoeg om mij te skiet. »

Ds. Neethling verklaarde toen 't tijd werd om uit te gaan, dat hij in de cel zou blijven bidden voor Fourie, maar de kommandant draaide zich om, keek hem aan en zeide: « Ou vriend, jij is bij mij geweest tot die laatste, sie mij nou ook af, dit sal mij tot troost wees. »

Ds. Neethling antwoordde: « Zeker wil ik dat doen, Fourie. » En beiden stapten naast elkaar de cel uit. Toen zij aan 't achterdeel van de tronk kwamen, waar 't vonnis zou worden voltrokken, drukte Fourie den predikant de hand en zeide

Kolonel Motitor, een der leiders van den kolonialen veldtocht.

alleen: « Tot weerziens. » Dan ging hij op den stoel zitten, bond zich den blinddoek voor de oogen en zong met vaste stem:

« Als wij de doodsvalei betreën.
laat ons elk aardsche vriend alleen. »

Bij de laatste woorden vielen de schoten en Fourie was niet meer.

Geen oogenblik heeft hij vrees of wankelmoeidigheid betoond. Alleen wanneer hij van zijn familie sprak of van zijn land en volk, kwamen de tranen hem in de oogen. Hij is onverschrokken, met volkomen vertrouwen op God gestorven.

Zijn familie, die hem in den namiddag had bezocht, heeft hij, nadat hem 't doodvonnis was bekend gesteld, niet meer gezien, maar hij heeft allen met vaste hand geschreven, ook zijn vrienden, ook zijn volk. »

De rebellie was spoedig onderdrukt geworden. Generaal Beyers werd bij Rustenburg verslagen, en daarna bij Bulftfontein. Muller leed de nederlaag bij Sandfontein en De Wet bij Marquard en Kalahasi. Deze generaal viel in handen zijner tegenstanders bij Waterburg. Aan 't eind van 1914 had Botha den opstand gedempt.

* * *

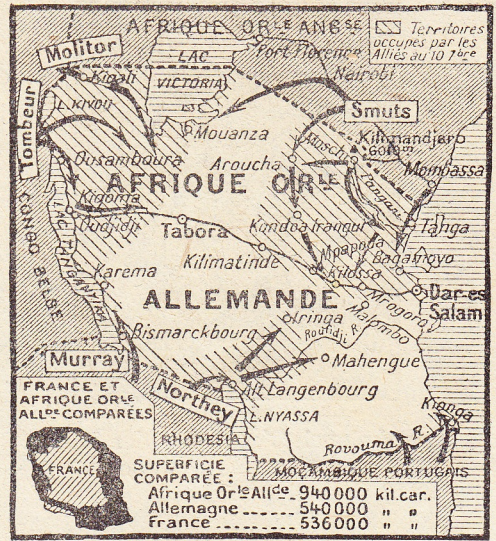
Keeren wij nu tot de gebeurtenissen in Kongo terug.

Eenige Belgische kolonnes, die ten Noorden van het meer Kivu gevestigd waren, wisten nog niet, dat het oorlog was, toen ze op 14 Augustus door den Duitschen post van Kissegnies aangevallen werden.

Overal in die zone hadden schermutselingen plaats. Onze voorposten moesten zich terug trekken. De stam der Watusi, opgestoot door de Duitschers, plunderde en moordde.

De onder-luitenant Mamet, die met 150 man op het eiland Kiwiaji door verraad van inboorlingen, omsingeld werd, moest zich overgeven.

De Belgen van Tanganika tot het Albert-Edu-

Kaart van den kolonialen veldtocht.

ardmeer waren slechts met 850 man tegen de Watusi, en kregen bevel op 30 September naar Kibati terug te trekken. Daar kregen ze versterking en richtten dan vliegende kolonne's in, onder bevelen van luitenanten Berns, Van de Guinste, Terlinden, Arrhenius en Jacques de l'Epine, die het land doorkruisten.

De Watusi moesten op alle punten terug trekken en de Belgen konden weer voortrukken tot Goma en zelfs nabij den Duitschen post Kissegnies.

De 4^e Oktober was een gewichtige, kritieke dag. De Duitschers bedreigden de Oostelijke provincie van Kongo en Stanleyville zelfs stond op 't spel.

Luitenant-kolonel Henry aanvaardde met 350 man den strijd tegen een overmachtigen vijand. Hij had weinig munitie en slechts een stuk tegen de veldkanonnen en mitrailleurs der tegenpartij. De Belgen zegevierden, doch de officieren Terlinden en de l'Epine sneuvelden en een derde onzer mannen waren buiten gevecht.

De grenzen bij de Kiva waren nu beveiligd.

Van 25 Augustus 1914 tot 18 Februari 1916 streed men in Kameroen.

Twée pogingen der Britten om Kameroen te veroveren, einde Augustus 1914 werden door de Duitschers afgeslagen. De Engelschen leden zware verliezen en moesten terug over de Nigeria-grens, waar de Duitschers zelfs eenige stations der Engelsche kolonie bezetten. Doch wat later namen de Britten de Deutsche haven Duala.

In den loop van 1915 veroverden de Engelschen het N. W. van Kameroen en tusschen Oktober 1915 en Mei 1916 werden ze over de gansche provincie meester. De hoofdstad Yaunde viel op 1 Januari 1916.

De Deutsche gouverneur Ebermaier week naar Spaansch Guinea. Kapitein von Raben hield nog stand, maar moest zich na dapper verzet te

Generaal Tombeur.

Mora overgeven. Toen was 't uit met de Duitsche kolonie Kameeroen.

Botha veroverde Zuid-West-Afrika (5 Augustus 1914—9 Juli 1915).

't Langst echter duurden de operaties in Oost-Afrika.

Onze troepen werden onder bevel gesteld van generaal Tombeur, die ze in twee brigades verdeelde; elk van twee regimenten.

De Noordelijke brigade stond onder kolonel Motitor en de Zuidelijke onder luitenant-kolonel Olsen, een Deen. Men moest trachten het meesterschap te verkrijgen over de meren Kivu en Tanganika om de Duitsche scheepvaart te beletten. Dan eerst zou men tot een offensief kunnen overgaan.

Dit offensief begon in 1916 en wij stippen de volgende feiten aan.

Bezetting van het eiland Kidjwi, en van Kigali (6 Mei), hoofdstad van Ruanda.

Op 19 Mei namen de onzen Nyansa. De Watusi verbonden zich met ons onder hun vorst Musinga. Dan bezetting van Kitega en Usumbura, Noordelijke haven van Tanganika.

Op 14 en 15 Juli streed de Noordelijke brigade bij Djohahika en veroverde den 24ⁿ Maria-Hilf, en in Augustus Saint-Michael.

De Zuidelijke brigade nam op 15 Juli Niansa-Migera en op 29 Juli Kigoma, waarbij een Belgisch-Britsch eskader en de watervliegtuigen krachtig medewerkten.

De Belgische kolonnen rukten nu op Tabora aan, hoofdplaats van Duitsch-Oost-Afrika, een prachtige stad met groote hotels, handelshuizen en moderne gebouwen.

Om haar te bereiken moest men een zwaren marsch doen door een dorre vlakte.

De vijandelijke macht stond onder bevel van generaal Wahle.

Den 1ⁿ September kwamen de eerste troepen in strijd. De tegenstander bood hardnekkig verzet. Er werd gevochten bij Ussoke, Mabama, Lungururu, Itaga.

Tabora gaf zich op 19 September over. Om 10 uur 's morgens trokken de Noordelijke en Zuidelijke troepen binnen.

Een groep Europeëers kwam hen met een witte en Belgische vlag tegemoet. 't Waren geallieerden, meest Italianen, die door de Duitschers gevangen waren gehouden. Met welk een vreugde ze hun bevrijders begroetten, kan men zich voorstellen. Twee jaar waren ze afgesloten geweest en hadden ze veel ellende geleden.

Ze meldden, dat de Duitschers in den nacht afgetrokken waren. De hospitalen lagen vol gewonden. Een vertegenwoordiger der Duitsche regeering wachtte de overwinnaars op, gaf de stad over en vroeg veiligheid voor de burgerlijke bevolking.

Er werd besloten, dat het leger den volgenden morgen met generaal Tombeur zijn intrede hielden en voor de citadel defileeren zou.

't Was een stille intocht, zonder muziek, zonder paarden of muilezels, die bijna alle onderwege gestorven waren. 't Waren geen parade-troepen, maar overwinnaars na een harden veldtocht.

De vier regimenten marcheerden achter elkander onder hoorngeschal en met ontplooiden vanden. Een dichte menigte stond aan weerszijden: inboorlingen, duizenden Arabieren en Hindoes, Italianen, Engelschen, Franschen, Grieken en Belgen, die de troepen luide toejuichten. De Duitschers alleen zwegen.

De soldaten zagen nu veel, wat ze in langen tijd niet meer aanschouwd hadden: een station, sporen, waggons, antenne's van draadloze telegrafie, autos, motorwielen, straatlantaarns en blanke kinderen en blanke vrouwen.

De Engelsche generaal Crewe kwam in auto aan; hij voerde een Engelsch korps aan, dat ook Tabora aanvallen moest, maar voor een afgedane taak stond. 't Was als een wedstrijd geweest tusschen beide partijen der geallieerden, en de onzen wonnen dien met eenige mijlen voorsprong.

Charles Crewe kwam generaal Tombeur geluk wenschen, wiens hoofdkwartier gevestigd was in de rijke vertrekken van den Duitschen staf, in het gebouw der missie van de Witte Paters.

Tabora telde 40.000 inwoners en werd in 1820 door de Arabieren gesticht. In 1885 ging de stad aan den keizer over.

Tabora was kalm en ieder ging terug tot zijn arbeid. Er was een afgewisseld menigte: Hindoes, Arabieren in sombere stoffen gekleed en met ernstigen en edelen gang; Grieken, Italianen, Engelschen, korrekt gekleed, ondanks de tweejarige gevangenschap, vreedzame Duitsche burgers, blonde, groote vrouwen; zwarte dragers, negerinnen op z'n Arabisch in kleurige gewaden gehuld, geallieerde zendelingen, soldaten nu tot politieagent bevorderd, Belgische officieren die op den bodem van hun koffer toch versch linnen gevonden hadden, Perziërs, Somali's en nog anderen.

Er werd levendig handel gedreven. Dat was in de oorspronkelijke stad.

In de Europeesche wijk-staan aan de lanen bevallige villas, weelderig bemeubeld, wat onze militairen natuurlijk zeer op prijs stelden.

Daar logeerden de officieren en richtten men hospitalen en bureelen in.

Bergbeek in het woud van Mayuambe (Neder-Kongo).

Duitsche gevangenen — meest matrozen — moesten de straten reinigen en vegen.

Kommandant G..., die zelf hier gevangene was, werd nu met de bewaking der Duitschers belast.

« Wij hebben eenvoudig de rollen omgekeerd », vertelde hij aan een officier. « Wij gevangenen van gisteren, zijn nu de cipiers.

De gevangenen zijn in zeer goed gebouwde concentratiekampen, door hen zelf opgericht, ondergebracht en wij logeerden temidden van hun vroegere meubelen.

Wij vertaalden het reglement, dat zij ons opdrongen en dat zij nu op hun beurt moeten gehoorzamen. Zij zijn niet tevreden, maar wiens schuld is het, zoo ze de behandeling wat streng vinden?

Zoo dwongen ze sommigen onder ons om in aanwezigheid van negers de gemakken te ledigen, op 't oogenblik doen zij dat aangenaam werk. Wij hebben ook de Duitsche burgers geïnterneerd, maar die arbeiden niet.

De vijand is zonder materiaal in de vlakke gedeelten en dagelijks geven zich nog soldaten over.

In 't begin dachten de Duitschers nooit, dat de Belgen ooit hun grenzen zouden durven overschrijden. En het bewijs is wel, dat het Kaiserhof, dat wonderlijk modern opgevat werd, bijna geheel tijdens den oorlog gebouwd is en nog andere gewichtige konstrukties. Toen waren ze zeer streng voor ons. Maar in April 11. werden ze ongerust en schonken ons wat meer vrijheid. Weldra, toen de Belgen op Kivu aanrukten, loogden ze ons behoorlijk. Toen gij Ruanda veroverde, lieten ze ons bijna geheel vrij. Na het nemen van Urandu, stonden ze ons 10 roupies per dag toe. Ujiji en Kigoma vielen en de Duitschers werden beleefd. »

De Belgen kwamen nog verder en de Duitschers toonden zich plat en sommigen zeiden : « Wij nopen, dat we goed behandeld zullen worden, zooals gij het geweest zijt. »

Zij troostten zich over hun nederlagen door te zeggen : « In Europa zullen we overwinnen en dat maakt alles weer goed. »

In den laatsten tijd echter begonnen ze te twijfelen.

De offensieven, de nederlaag bij Verdun, de interventie van Roemenië, drukten geheel hun moraal neer. Het verlies hunner hoofdstad bracht den genadeslag.

« Hoe werden ze over de gebeurtenissen in Europa ingelicht? »

« O, ze hadden een zeer krachtig station voor draadlooze telegrafie, het eenige wat ze totaal vernielden voor hun aftocht. Zoo ontvingen ze al de Britsche berichten en die van Reuter, welke naar de Engelsche posten van Zanzibar en Mombasa gestuurd werden. Ze publiceerden dat nieuws echter niet in zijn geheel, maar voegden er bijzonderheden van hun uitvinding bij, en maakten het dan als « Keizerlijk bericht » bekend.

Ook hadden ze hun telegraafnet zooveel mogelijk uitgebreid. Isolators vervingen ze door flesschen. »

Het « Kaiserhof » is een groot, ruim, wel ingericht hotel, met bloemen overal. De kamers en zalen zijn groot, gezond en vroolijk. (1)

Onze soldaten achtervolgden den vijand en gaven hem nog een klap bij Sikonge en namen daar veel gevangenen.

Generaal Malfeyt werd koninklijke kommissaris over de bezette gebieden benoemd.

(1) Naar Pierre Daye. « Avec les vainqueurs de Tabora. »